

Hagyományok, hitek, szokások, varázsok...

Címszavak a Karácsonylexikonból

ADÓ • Mikszáth Kálmán nevezte tréfásan (bár a korabeli adókvetésre nézvést némi kritikai éllel) az adományért házhözjáró karácsonyt köszöntőknek évről évre illendően leszurkolt juttatásokat. Falusi karácsony című elbeszélésében így ír: „Fölzeng az ablak alatt az ének. Betlehemes fiúk kántálják a kis Jézuska születési történetét. Fújja tudószakadtából a három napkeleti király: Melchior, Gáspár, Baltazár. S mihelyt királyok – mindjárt adó kell nekik. Szerencsére olcsók. Egy-két marok diót visz ki nekik Zsuzsi, s ezzel odább állnak.”

AJÁNDÉK • Fekete-Afrikában, a Kongói Köztársaság keresztényei szerint elképzelhetetlen, hogy egy újszülött – pont az, akinek születésnapját ünnepli a világ – kimaradjon a megajándékozottak közül. Ezért aztán a karácsonyi szentmisén egyesével odalejtenek az oltárhoz (nem túlzás: énekszóra, tánclépésekkel járulnak elé), hogy a csecsemő Jézuskának szánt ajándékokat elé púposítsák. A gyümölcsöket, labdákat, süteményféléket, ételfalatkákat, a virágokat, hánctfonatokat és más kézimunkákat, a gyermekrajzokat... Mindegy, hogy mit, de valamivel mindenképpen kedveskednek a földre született égi ünnepeltnek.

ALAKOS KALÁCS • Országszerte sokfelé tették – elsősorban a gyerekek kedvére – különlegessé december legjelesebb ünnepét oly módon is, hogy kelt tésztából sütött alkalmi kalácsokat valamilyen jellegzetes alakra, többnyire madárrá formázták. A székelyeknél például és Kalocsa környékén,

Zala és Vas megyében galambot, Szeged vidékén pipicskét (közelebbről meg nem határozható kismadarat). Volt, ahol e madárkalácsnak kukuca volt a neve, s egy olyan kislánynak is emlékezetes pillanatokot szerzett, aki később jeles költővé lett. Emléke így örök időkre megmarad. *Nemes Nagy Ágnes* (ő volt az a kislány) ekként verselte meg: „Van egy kalács: kukuca, / friss kalácsból kalácsforma. / Azt mondják, ha jó leszek, / meg is kapom karácsonyra. [...] frissen szabad kézbe vennem, / karácsonykor meleg madár / ülhet majd a tenyeremben...”

ALMADÍJ • Romániában régi gyökerei vannak annak a szokásnak, hogy a jónak ítélt gyermekeket a karácsonyi vacsora után egy különösen pirosló, fényesre tisztított nagyméretű almával jutalmazták. (A rosszak meg csak leshetnek.) A szokás eredetét egy arrafelé több százada ismert karácsonyi énekre vezetik vissza, melyben Mária két almát ad a Jézuskának.

ANGYALI KOLBÁSZ • Régen az asztalra szánt ünnepi kolbászneműt még az éjféle misére indulás előtt kisütötték az asszonyok. Ki is porciózták, fel is tálalták, ám senki nem nyúlt hozzá, míg haza nem tértek, mert „angyali kolbász” volt. Elnevezése azt a hiedelmet tükrözi, hogy az éj közepén (amikor a falu lakói épp a templomban időznek) az angyalok a földre szállnak, és egyesével végig szemlézik a házakat, érdemesek-e a benne élők egy újabb évnvi áldásra. Nem a mennyei zsúritagok lekenyerezésére (lekolbászolására?) álltak ott a kívánatos falatok,

hanem annak szemléltetésére, hogy szép lakomára készülnek. Persze, ha éppen megkóstolni kerelkedett volna kedvük a mennyei vendégeknek, azt se bánták volna. Ahol – és amikor – kolbászra nem tellett, hurka került a tányérokba, ám azok is felmagasztosultak, hisz küllemükkel-tartalmukkal mit sem törődve, csakúgy angyali kolbásznak neveztettek.

APRÓSZENTEK-HORDÁS • A Felvidék magyarlakta településeiben és a mai Észak-Magyarországon – legtovább talán Nógrádban és Zemplénben – még a múlt század derekán is bevett pásztorszokás volt december 24-én felkeresni mindazon gazdákat, kiknek jószágait évközben terelgették, legeltették, őrizték. Nem mentek üres kézzel: mindenhová egy jókora vesszőnyalábbal tértek be. Azért mentek ilyen sokkal, hogy a gazdasszonynak legyen választéka. Miután meghallgatta ugyanis a köszöntőjüket, ezek egyikével veregette meg hátukat, ülepüket. Legfőképp csak jelképesen, ha azonban elégedetlen volt előző évi szolgálatukkal némileg – vagy jócskán – erősebben. Igazi bántalmazással azonban nem fajult a dolog.

Aprószenteknek a katolikus szertartásrendben azokat a két év alatti zsidó kisfiúkat nevezik, akiket Jézus születése hírére, Máté evangéliuma szerint Heródes király lemészároltatott. A karácsonyi ünnepkörben, december 28-án tartják emléknapiukat. Európa-szerte ezen a napon gyermekek járnak körbe szerencsehozó veszőzésért. Az említett pásztorkelés azonban napokkal megelőzi ezt. Az ő esetükben a házhoz vitt

csapkodóágakat nevezik aprószenteknek, amelyek szerencsét biztosítanak. Egyrészt akként, hogy a pásztor a „megveretése” közben, vagy utána-közben ezt hajtogatva szökeلل néhányat: „Így ugráljanak kendtek borjai, disznai!”. Másrészt pedig úgy, hogy aprószentek napján a háziak szaporaságot biztosító eljárásként, valamennyi lábasjóságukat (néhol gyermekeiket is) megcsapkodták a már karácsonykor munkára fogott és e célra félretett suhintó vesszővel.

ARANYHANG • Az 1876 és 1950 között működött közigazgatási egységben, a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei (pl. pomázi, budakalászi stb.) szerbek körében az I. világháború kitöréséig igazi aranypénzt tettek karácsonykor egy pohárba. Az ünnep hajnalától folyvást arról ittak merített kútvizet és jóféle borocskákat. Úgy hitték, ha így cseleksznek, nekik is olyan csengőn érces hangjuk lesz, mint az aranyérmének, ha asztalra hull.

BÉKEFÉNY • Rómában a szenteste kezdetekor, délutáni hat órakor a pápai palota ablakában megjelenik a katolikus egyházfő, hogy minden évben nagy látványosságot kelte lángra kapasson egy gyertyát. A láng Betlehemből érkezik, cserkészfiúk az ottani Születés templomában égő olajlámpáról gyűjtött mécsesekkel stafétaként adják át országról országra, ahol mindenütt tovább sokszorozzák. Így terjed szét ka-

rácsonyra az egész világban. A „Lumen de la Pace” (a béke fénye) Vatikánba érkezése, s az arról felvilágító egyházfői gyertya magasba emelése mindig sokakat vonz, üdvrivalgás és zúgó taps kíséri.

BÉLYEGZÉS • Ma már nagyon sok országban – hazánkban is – előszeretettel használnak a posták olyan díszes bélyegzőket, amelyek karácsonyi motívumokkal díszítettek. Használatukkal kívánják még ünnepélyesebb külsővel felruházni az adventi küldeményeket. Ezek a külön díjszabásért igényelhető alkalmi pecsétnyomások a kezdetekben nemcsak a szépség és a különlegesség révén készítették sokakat örvendezésre, hanem a jóság tudatával is. A ritkaságnak számító bélyegzésekből keletkezett bevételeket előre meghirdetett jótékonyági célokra fordították. Elsőként 1907. december 9-én az amerikai Delaware állambeli Wilmington postamestere vezette be. Ott az egész befolyt összeg a tüdővész elleni küzdelmet szolgálta.

BETLEHEMI CSILLAG • Időszámításunk előtt 7-ben egy rendkívül ritka égi jelenség szegeztette a tekinteteket az éjszakai égboltra. A Jupiter és a Szaturnusz rövid időn belül háromszor is együttállt, s így akár azt a látszatot is kelthették, hogy egy bizonyos útirányban haladnak. Akkoriban nagyon sokan fürkészték a csillagokat, hiszen a személyre szabott horoszkópkészítés a tudósi fizetések jövedelmező – és biztos – kiegészítője volt. Ha máshonnan nem, Az ember tragédiájából ismerhetjük, hogy Johannes Kepler, a csillagász is rákényszerült az efféle álságos jövőjóslatokra. Ezek teremtettek anyagi alapot számára, hogy érdemi kutatásokra is legyen lehetősége. A valaha volt bolygóegyüttállások kiszámítása közben fedezte fel két égi kísérről korábbi összejöveteleit is, és ekként jutott arra a következtetésre, hogy ezt értelmezheték az emberek célszerűen mozgó betlehemi csillagnak. Ő volt az első,

aki erre hivatkozva azt állította, rosszul határozták meg a keresztény időszámítás első évét, hiszen az mégis csak képtelenség, hogy Jézus – önmaga születését megelőzően – a Krisztus előtti hetedik évben jött volna világra.

BOMBÁZÁS • Guam az Egyesült Államok egyik külbirtoka, egy csendes-óceáni sziget (valójában számos nagyméretű, többnyire lakható atoll, azaz gyűrű alakú korallzátony együttese), több mint ötezer kilométerre Hawaiitól. Itt történt 1952 decemberében, hogy az egyik gyakorlatozó B29-es nehézbombázó legénysége a nekik lelkesen integető helybeliek láttán, a közelgő karácsonyra tekintettel, összeszedte apróbb emléktárgyait, tartalék élelmiszereit, cigarettáit, és néhány dobozba téve ledobta az alatt levőknek. Miután a bázisukon beszámoltak tettükről, parancsnokaiknak is megtetszett a dolog, mivel a helyi polinéz lakossággal való kapcsolatépítés remek eszközének tartották. A rákövetkező évben már a felkészülési tervben is szerepelt az „Operation Christmas Drop”, melyet jótékonyági szervezetek bevonásával azóta is minden évben végrehajtanak. Ez az „adománybombázás” ugyanis jelentősen hozzásegíthet a légi utánpótlás hadi helyzetben történő célba juttatásának készsége szintre emeléséhez. A guamiak pedig, ha tehetik, azóta nyilván még szebben és kedvesebben integetnek.

BOROTVAHAB • A világháló közösségi oldalainak köszönhetően bármely örület viharos sebességgel szétszáguld a bolygón. Különösen akkor, ha nem is olyan

őrült, mint amilyenek első pillanatra látszik. Csak egy flakonnyi borotvahab, egy vidám család, ünnepi hangulat, egy fényképezőgép (talán, de nem feltétlen egy szelfibot) szükséges, és már is mehet a mókás kép a digitális térbe. A feladat előtte csupáncsak annyi, hogy mindahány jelenlévő – a kislányok és a nagymamák is – vastag Mikulás-habszakállt varázsoljanak orcáikra és úgy kiáltanak csííz az optikába.

BŐSÉGKIVÁNÁS • A Károlyváros környékén fellelhető népszokásokat és babonákat is kutató *Margalits* Ede az 1890-es évek végén rögzítette: az ottani horvátoknál szenteste, gyertyagyújtáskor a legfiatalabb házaspár férfi átmegy a másik szobába, fejére teszi a karácsonyi terjedelmes kalácskenyereket, melynek tetején nagy mélyedés van, majd énekszóval belép a nagyszobába, mindenféle bőséget kívánva. A néprajzi gyűjtő azt is leírta, hogy az említett kalács ezután az asztalra kerül, annak díszes lesz. „Jóféle édességekkel töltik meg”, de csak a háromkirályok napján (vízkeresztkor, január 6-án) fogyasztják el.

BÚZASZÓRÁS • A belorusz (belarusz, fehérorosz) falvakban élő gyerekek karácsony napjaiban házról-házra járnak és énekszóval kísérve a műveletet, egy görbe, göcsörtös nagy faággal óvatosan megkocogtatják a kapukat s a lakásajtókat. Ezért a szolgáltatásért ajándékot várnak és kapnak.

Ha elégedettek az adománnyal, akkor tarisznyáikból egy-egy maroknyi búzát szórnak be az ajtón. Szerencsekívánalmuk ezzel válik csak igazán megalapozottá: vagyis csakis így válhat valóra újabb hangosan kinyilvánított óhajuk, mely szerint a Jóisten hozzájuk hasonlóan árassza el a ház népét gazdagsággal. Ha fukar kezekkel mérik számukra az ajándékot, ők is keveset szórnak, s a változatlan kívánságmondásuk ekkor valójában éppen ellenkező előjelűvé válik. Mindenütt igyekeznek hát csakugyan jóltartani őket.

CIGÁNYBÁL • A bihari nagyközségben, Pocsajban vált hagyománnyá, hogy a helyi romák december 22-én vagy 23-án táncmulatsággal hozzák magukat ünnepi hangulatba. A Cigány Kisebbségi Önkormányzat 2006-ban rendezte meg először a Cigánybált, amit utódja a Roma Nemzetiségi Önkormányzat is rendre megtart. Az esemény azért is fontos számukra, mert alkalmat teremt a békülésre, mivel a régi cigányok szerint karácsony előtt minden haragot száműzni kell a szívből, különben megharagszik, s bosszút áll a felettükvaló.

CHRISTMAS WORLD • A karácsonyi díszek gyártásával, forgalmazásával, az ünnepi dekorációk tervezésével, kivitelezésével foglalkozó vállalkozások és kiskereskedők Frankfurt am Mainban évente megrendezett nemzetközi találkozója. A helyi kiállítás

és vásár a világon minden égtájról 35-40 ezer szakmai látogatót vonz a városba. Alkalmanként 40-50 ország 900-1100 kiállítója mutatta-mutatja be ilyenkor karácsonyi termékeit, áruit, szolgáltatásait. Mindig az év elején tartják meg, nagyon közel az előző ünnephez, szinte még annak hangulatában. A következő Christmas World kiállítás például 2019. január 25-28. között várja majd az érdeklődőket.

CUMI • Portugália több nagy bevásárlóközpontja néhány éve igen hasznos szolgáltatást eszelt ki a kisgyermekes családok örömeire. A feldíszített nagy karácsonyfák szomszédságában újabban akad náluk egy olyan is, ami csupa tenyérnyínelig alig nagyobb, különféle ruhákba öltöztetett játékbabákkal, kismackókkal, kutyusokkal van telefüggesztve. A fáska azon pódium melletti lépcsőnél áll, ahol a gyerekek sorban állnak, hogy a nagyszakállú Papa Noel (Karácsonyapó) elé járulhassanak. Az öregúr segítői, a szorgos manók minden számukra átadott, vagy általuk elkunyerált cuclióért leveszik az egykori cumitulajdosnos által kiválasztott babát, így ütve nyélbe a szülők által jóváhagyott, várva várt üzletet. Aki valaha is próbálta, tudja jól: attól a gyerektől, aki rászokott, a lehetlennel határos elvenni a gumiszopogatóját. Itt azonban – egy kis segítséggel – önként mond le róla. Cumiját az illetékes manó a kiválasztott játékszer helyére akasztja. Fanfár- és csengettyűhang hívja fel a figyelmet a rendkívüli eseményre. A manók tapsolnak, miképpen a jelenlévő többi szülő is. Kellhet-e ennél nagyobb lelkesítés a következő üzletelő kisgyerekeknek?

CSILLAGPINATA • December 23-ig nyolc alkalommal viszik vándorútra Mária és József szobrát a mexikói gyerekek. Estéről estére bekopognak a házakba (pontos járatterv alapján minde-nüvé csak egyszer mennek), hogy megtudakolják, befogadnák-e ott Jézus szüleit, világra jöhetnek-e

otthonukban a Megváltó. Mihelyt bebocsáttatnak, előadják énekes köszöntőjüket. Azt követően egy mennyezetre függesztett papírcsomaghoz vezetik őket, amelynek oldalai vékony kartonból készültek és csillagot formáznak. Kötelezően hétágút, mert a hét főbűnre utalnak vele. A gyerekek a magukkal hozott botokkal, nagyokat ugrálva addig püfölik a nevezett aggatmányt, amíg az felszakad, ágait veszti, s kihull belőle a sok ajándék-édesség. És íme, máris lehet gyakorolni is a pákosztosság (falánkság), kapzsiság és irigység főbűnétől való tartózkodást... A gyerekek ezt teszik. Tisztességgel, vita nélkül megosztóznak a közösen szerzett zsákmányon.

CSÓKTILALOM • Nagysikerű filmek révén ma már az egész világ ismeri az angolszász szokást, mely szerint a karácsonyi fagyöngy alatt szabad a csók: bárki bárkit büntetlenül megcsókolhat. Volt azonban egy év, amikor az USA atlanti-óceáni partjainál fekvő New Jersey államában megtört a hagyomány. 1926 adventjén az orvosok tiltották el a lakosságot a rutinszerű csókcserétől. Szinte hadjáratnak ható „Tilos a csók!” kampányuk kiváltó oka az volt, hogy akkor hágott tetőfokára a világháborút járt katonák által harctérről hazahurcolt járványoszerű vírusos fogínybetegség, amely gyors sorvadáshoz és tömeges fogvesztéshez vezetett. A hagyományörzők szerencséjére, azonban ahogy jött a ragály, úgy is tűnt el a semmiből a semmibe. A következő karácsonyon már semmi sem zavarta az ősi szabad-ságjog gyakorlását.

DIÓTILTÁS • Miközben a dióval kapcsolatos szertartások, a diófogyasztás az egész Kárpát-medencében és a Balkánon karácsonyi egészségbiztosító eljárásnak, jövőjóslásnak számítanak, a XIX. század végén élt Árva vármegyei lengyel népességnél karácsonykor tilos volt diós süteményeket készíteni, illetve enni, sőt még diótörésbe sem volt ta-

nácsos belekezdeni. Ófeléjük ugyanis az a tanítás járta, hogy akinek a gyomra ekkor jut dióhoz, azt egész rákövetkező évben fekélyek fogják gyötörni, akik pedig diót törnek ilyenkor (ki kardot ránt, kard által vész alapon) csonttörések érik majd, esetleg a koponyáját is bezúzza.

ELŐHÍRNÖK • Kisebb gyermekcöknek már az is különlegessé teszi a karácsonyt, hogy sokáig fennmaradhatnak, hogy éjjel is járhatnak az utcán az éjféle misére menet és jövet. Hát még, ha a hajnalodást is a szabad ég alatt csatangolva tölthetik!? A bolgár karácsonyköszöntő csapatok, a koledárok népviseletben járják a szent éjjeltől kora reggelig a település utcáit. A házak előtt és falai között is nótás-verses boldogság-, gazdagság- és egészségkívánalmakat adnak elő. A túlnyomóan fiatal felnőtt férfiakkól álló csoportosulások létszáma tíz alá sohasem apadhat: többnyire 12-15 fősek. Nemcsak jó torkú énekesek és népi rigmusmondók vannak közöttük, hanem néhány kislány is. Ők azok, akiket – szemmel tartva mozgásukat – mindig előreküldenek, hogy illendően, egy kis versikével értesítsék a háziakat a közelgő jóindulatú sokadalom érkezéséről, időt adva nekik a fogadásukra történő méltó felkészülésre.

ÉGETÉS • Régi skót babona szerint a január 6-án, vízkeresztkor az otthonokból egységesen e napon eltávolított díszefosztott karácsonyfákat feltétlenül el kell égetni, különben szellemük szerencsétlenségeket hoz a ház lakóira. Hajdanában a megfelelő mennyiségű vizesvödörrel érkezett környékbeliek utcánként raktak máglyát a túleveles fatetekből, és szép karácsonyi énekeket zengve közösen búcsúztatták a lángra kapott örökzöldeket.

ÉLŐ KARÁCSONYFA • Aki azt hiszi, hogy az az eszme, ami az otthonokban feldíszítendő fenyőfák kivágása helyett élő fák alkalmazását szorgalmazza, a huszadik

század végének környezetvédő mozgalmáiból sarjad – az erősen téved. E szándék már a megelőző századfordulón megszületett, s az ügynek már 1908-ban is volt magyar szószólója. *Knotik* Rezső kertész az évben A kert című folyóiratban megjelent tárcájában ekként kardoskodott: „...akár midőn ezrivel van kipécézve fatalpakra a Dunapart karácsonyi piacán, akár akkor, midőn már kialudtak rajt az ünnep mécsesek, és mint megunt portékát egyéb hulladékkal távolítják el a lakásokból. Nem jól van ez így! [...] Ne vágjátok ki az élőfát! Hagyjátok élni a jó isten élő teremtményeit, tehát élőfáit is. Ne fa-hullákkal csináljatok örömet szeretteiteknek, hanem élő növény árnyába halmozzátok a nekik szánt figyelem és szeretet jeleit! Az élő karácsonyfa egy olyan eszme, mely dicséretére válik azon kertésznek, a kinek agyában az megszülemlett.”

FAGYHALÁL • Amikor a sajtó nagyhatalom lett, a napi- és hetilapok sokasága minden decemberben karácsonyi novellákkal, elbeszélésekkel tölte tele tárcarovatát. Többnyire középszerű, vagy bántóan gyatra tollforgatók közöltek giccsbe hajló, könnyfakasztó történeteket. *Andersen* kis gyufaárus leánykája nyomán sorra születtek a magára hagyott, szegény árvagyerekek éppen karácsonykor bekövetkező fagyhalálát elbeszélő munkadarabok. A jelenség annyira elharapózott és oly bosszantó volt, hogy a világ több pontján is tollhegyre tűzték, gunyorosan bírálták. „Régtől fogva az a szokás, hogy a karácsonyi elbeszélésekben megfagyasztanak évente néhány szegény kisfiút és kisleányt. A jobbacska karácsonyi elbeszélés hőse, a kisfiú vagy a kislány, rendszerint valami nagy ház ablaka előtt áll, és az üvegen keresztül gyönyörködik a pazar szobákban tündöklő karácsonyfában, sok kellemetlenséget és keserűséget érez át, azután megfagy” – írta például *Gorkij*, aki igazán ismerte a szegénység és a nyomor legmélyebb bugyrait. Jaroslav *Hašek* pedig ekként emlé-

kezett: „Ahogyan szenteste, valamikor a boldog békeidőkben, nem hiányozhatott a vacsoraasztalról a ponty feketemártással és a halászlé, úgy kihagyhatatlan volt a karácsonyi elbeszélésből egy-két hulla, azaz emberek, akik megfagytak az ablak alatt, miközben befelé kukucskáltak gyertyagyújtáskor.” A túlzott kíváncsiság árthatmas – tette hozzá.

FÉNYVILLAMOS • 2009-től számít Budapest egyik karácsonyi nevezetességének. December első napjaiban esténként indítja útjára a Budapesti Közlekedési Vállalat azon villamosait, amelyek összes szerelvénye elképzelhetetlen mennyiségű parányi izzósorokkal van teleaggatva. Ezek bekapcsolása után szinte ki sem látszik a fényárból. Teljes sötétedés után messziről nézve olyan, mintha pöttöm csillagok szaladgálnának a síneken. Egy-egy villamosra nagyjából három és fél kilométer hosszú fényfűzér kerül (több mint 39 ezer hidegfehér és kék ledes izzóval). A kocsikon normál díjszabással lehet utazni, szabályos menetrend szerint. Kezdetben csak a pesti Dunakorzón közlekedtek a csillogó díszruhás villamosok, aztán ahogy teltek az évek egyre több budai és pesti vonalon is indítottak járatokat. Népszerűségüket megirigyelve 2012-től Miskolcon, 2013-tól Debrecenben és 2016-tól Szegeden is futnak hasonlóan felcsinosított turistacsalogató villamosok. Milánóban, Ausztráliában és Kanadában is több helyütt van hagyománya a karácsonyi villamosindításnak. A külföldi járművek viszont nem fényfűzerekkel, hanem másfajta, nagyrészt nappali díszítéssel suhannak a síneken.

FILMEK • Amennyiben a földkerekség valamennyi mese- és játékfilmjét, amikben néhány jelenetben feltűnik, vagy főszereplő a Mikulás (Santa Claus, Gyed Maroz stb.) egyvégtében levétítenénk, több mint két hónapig el sem mozdulhatnánk a mozi-vászon elől. D'Artagnan, Robin Hood, Zorro, Superman, Pókem-

ber, sőt még Drakula sem mondhat magáénak ilyen szériát. Ha azokat a filmeket is hozzácsapnánk ezekhez, amelyek úgy szólnak karácsonyról, hogy az öreg ajándékhozó alakja nem tűnik fel benne, s megfejlének a televíziós szappanoperák ünnepi epizódjaival is, akkor egy január 1-jén induló szüntelen vetítésnek (az idei karácsonyi filmtermést nem beleszámítva) nagyjából július első hetében lenne vége.

E tárgyban világelsőként a „Scrooge és Marley szelleme” című, 1901-ben forgatott brit némafilmet tartja számon a filmtörténet. Walter R. Booth forgatta *Dickens* Karácsonyi énekéből. Mindössze 6 perc 20 másodperc alatt adta elő a több mint nyolcvanoldalas történetet, ma már mosolyfakasztó filmtrükköket alkalmazva a szellemek megjelenítésére.

FOKHAGYMA • Az átai sokácok – *Bálint* Sándor feljegyzése szerint – szentestére felfrissített szalmazsákjaik négy sarkába fokhagymát tettek, hogy családjukat megvédjék a boszorkányoktól. *Kovács* Endre A karácsonyi ünnepkör népszokásai Doroszlón című munkájának egyik adatközlője viszont egy merőben más jellegű szokást beszél el, melyben ugyancsak a fokhagyma az egyik főszereplő. „1935-be gyűttem ide férhő. Akkó még itt tartották a régi szokásokat. Karácsony bűtyyin úgy kezdődött az ebéd, hogy mézes fokhagymát ettünk, hogy olyan erős legyen a hitünk, mind a fokhagyma...” Sárísa-pon és környékén még az 1950-es években is fokhagymát adtak a karácsonyi vacsora végeztével a kakaóknak, hogy ne verekedjenek egymással.

FONOTT SZÍVEK • Dániában kedvelt karácsonyfadísz. Színes cérnákból, kötőfonalakból, de háncsból is fonják különböző méreteketben. Hagyományosan minden családtagnak van egy ilyen szívecskéje, amit személyesen kell a fára felakasztania. Főképp sajátkezü alkotások ezek. Az elhunyt szeretteik (fonott) szíveit is

megőrzik, és azokat a karácsonyi vacsora kezdetén néma emlékezéssel helyezik el a körbeállt fa ágain.

FRANK, ANNE • A tizenhat éves korában, Bergen-Belsen náci koncentrációs táborában elpusztított zsidó kislány 1933-ban családjával együtt Németországból Hollandiába menekült, ám 1940-ben azt is megszállta a német hadigépezet. 1942 nyarán, amikor megkezdtek az ottani zsidók deportálását is, a család elrejtőzött egy tikos épület-szárnyban, ami évekig volt védés- és rabhelyük. Holland ismerőseik látták el őket élelmiszerekkel, ruhával, hírekkel, mígnem 1944 augusztusában rejtekhelyükön rajta nem ütött a Gestapo. Anne naplót vezetett, amit a háború után világszerte kiadtak. Ebben említette meg, hogy a börtönfenyegetéssel mit sem törődő holland jöteveik egyike, *Miep Gies* még karácsonyi ajándékokkal is meglepte a családot. Amiként ők is egymást, hogy valami öröm is legyen az életükben. „Karácsonyra extra adag olajat, édességet és szirupot kapunk. „Karácsonyi ajándékul” kapok egy két és fél centes pénzdarabból készült, ragyogóra csiszolt brasztűt. Ki sem mondhatom, milyen gyönyörű. *Dussel* úr anyának és *Van Daannénak* szép tortát ajándékozott, *Miep* sütötte az ő kérésére. *Miepnek* rengeteg munkája mellett még erre is időt kellett szakítania. Magam is készítettem valamit *Miepnek* és *Ellinek*. (*Elli Voskuil*, másik segítőjük volt – *a szerk.*) Két egész hónapig megtakarítottam a kásámról a cukrot s abból *Koophuis* úr közvetítésével szaloncukrot csináltatok.” – olvasható a naplóban.

GRÁNÁTALMA • Görögország egyes vidékein karácsonykor gránátalmát akasztanak az ajtó fölé, ami újévre megszárad. Akkor megtörik, s magjait egy éjszakára szétszórják a szobákban. Úgy hiszik, ez egész évre biztosítja egészségüket. Más görög tájakon a karácsonyi misére visznek magukkal családonként egy-egy gránátalmát, amit aztán

hazatérve a családfő a bejárat előtt földhöz csap. Minél nagyobb erővel, hogy magjai lehetőleg szanaszét ugráljanak. Így távozzon mitőlünk a baj! – jelenti ki az eredmény láttán. Megint másutt az így hazavitt és pocskéká tett gyümölcs fölött ez a szózat hangzik el: Amennyi magja van, annyi aranypénzünk legyen egész esztendőben! (A gyerekek ekkor tüstént összekapkodják a bolhaként szerteugratott magokat, mivel az lesz az életben a leggazdagabb közülük, aki a legtöbbet tudja végül tenyeréből leszámolni.)

GYERMEKVONAT • A svájci Zentralstelle der Schweizerischen segélyakciójaként (Hilfsaktion für Ungarische Kinder) 1924-ben több, úgynevezett karácsonyi gyermekvonat is indult Magyarországról. Az így kiutaztatott 642 különösen nehéz sorsú magyar kisfiú és kislány tölthette az ünnepeket és az egész telet a svájci Solothurn kanton jószágos nevelőszülőinél, meghitt családi körben.

GYERTYA • Karácsonyfát díszítő elemként először idősebb Lucas Cranach egy 1509-ben készített rézmetszeten találkozhatunk gyertyákkal. Ezeket a fenyőágakra kötött csillagdíszek közé rögzítették. Írásműben a legré-

gibb ilyen emlékről *Lisolette* pfalzi grófnő egy 1708-ban keltezett levelében számolt be. (1660-ban, gyerekként gyűjtöttak a szeme láttára, az ő öröme a család karácsonyfáján gyertyaszálakat.) A különlegesen keskeny alkalmi gyertyácskákat kezdetben kizárólag szenteste idejére gyűjtötták meg.

HALOTTAK ÉTKE • Szerbiában a karácsonyi vacsora végeztével, hagyományosan minden ételt egy terítővel leborítva másnap reggelig az asztalon hagynak. A hiedelem szerint hajnalig a halottak szellemei jönnek látogatóba, az élelmiszer számukra marad „feltálalva”.

HÁROMSZÖGGYERTYÁK • Észtországban rendkívül népszerű a karácsony napjaira utcai ablakokba tett – egy egyenlő oldalú háromszög két szárán és csúcsán, egymástól azonos távolságban elhelyezett hét – lobogást utánzó – elektromos izzójú gyertyaalakzat. Szinte minden otthon ablakában ott világít az ünnepek idején.

HATTYÚ • A japán kereskedelmi célzatú és magánkarácsonyfák egyedi, de arrafelé legnépszerűbb dísze a hajtogatással készített (origami) papírhattyú. Elsöprő

többségben természetesen fehér változatban, de minden fára kerül legalább egy koromfekete, egy halványkék vagy orgonaszín példány is.

HEGEDŰSZÓ • 1965 karácsonyán az akkori Csehszlovákia galántai járásában a Vágfarkasdon (Vlčany) élő romák az ünneplés különleges formáját választották, amivel az egész környék tiszteletét kiváltották. Egy elhivatott pap, *Alaxa* János plébános az egyik ünnepi misén – kérésükre – cigány nyelven olvasta fel a szentleckét és evangéliumot. A közös imák is a kárpáti cigány nyelvjárás szerint hangzottak el, még az énekek is cigányul szóltak. Orgona helyett az alkalommal *Sárközi* Aladár, a híres felvidéki primás és társai hegedűi kísérték a zsoldárokat. A kíváncsiság és a hegedűszó magyar és szlovák hívőket is odacsábított. Visszaemlékezések szerint attól kezdve egészen más tekintettel néztek a helyi roma közösségre.

HIDEGREKORD • Kelet-Szibériában, Jakutföldön is ünneplik az emberek a karácsonyt. Ezt az egyszerűnek tűnő kijelentést azzal lehet megfejezni, hogy az ottani Ojmjakonban is élnek emberek. A körülményekhez (a -30 és -50 °C-os átlagos téli hőmérséklet-hez) képest meglehetősen sokan: több mint félezren. Hogy jobban átérizzük az első mondat jelentőségét: el kell árulnunk, hogy Ojmjakon az Oroszország leghidegebb térségében fekvő legfagyosabb falu, melyben a tavalyi karácsony egyik napján -54 °C-ot mértek. Rettenetes hideg – mondanánk, de jobb, ha nem tesszük, mert az ünnep második napjával összevetve akár melegnek is nevezhetnénk. Akkor ugyanis két fokkal tovább mérséklődött a hivatalosan mért hőérték. Mondani se kell, ez volt minden idők, bolygónkon mért leghidegebb karácsonyi helyszíne.

HÚSVÉTI MÁGLYA • Németországban sok helyen húsvétkor hordják közös gúlába a karácsonyfák ma-

radványait, hogy tavaszközön-
tésként és egyben Jézusra is em-
lékezve elhamvasszák azokat. Ha
belegondolunk, ez gyönyörű jel-
kép! A születésnapjára feldíszített
facsonkokat a halála, illetve feltá-
madása napjaiban füstoszlopként
küldik fel a mennybolt fölé.

IDŐJÓSLÁS • Az éjfélel miséről
hazafelé mentükben sokan
fürkészik aggodva az eget, mert
az jót és rosszat is mesélhet a jö-
vőről – elsősorban az időjárásról.
Csak az ősök által továbbadott ta-
pasztalatok szerint kell értelmez-
ni a megfigyeléseket.

„Karácsony éjszakáján, ha esik
földre hó, ez reménységet ad,
hogy leszen minden jó” – állíto-
ták a nyírségi parasztgazdák. A
székely Sóvidéken viszont úgy
tartják: „Ha csillagos az ég bolto-
zatja / Tele lesz búzával a kamra. /
De ha felhő borítja az eget, / Éhez-
ni fogsz majd eleget.” Göcsejben
ugyanezt hitték, csak más sza-
vakkal foglalták szabályba: „Ha a
karácsony éjszakáján, akkor sötét
pajta, ha felhős, akkor világos paj-
ta lesz a következő évben.” (Értsd:
ha tele van, attól sötét, ha üres,
akkor világos.)

ISTEN PIROGJA • A litvánul plot-
kelinek nevezett, karácsonyeste
kiosztott süteményt említi a bal-
tikumi ország lakossága ilyen
szépen feldicsérten. A férj nyújt-
ja át e szavakkal a feleségének:
Tessék, itt van az Isten pirogja.
Fogyaszd egészséggel! Maradj jó
háziasszony (és jó anya), s tedd
ilyen széppé következő karácso-
nyunkat is! Ezután a gyermekek
kerülnek sorra. Az apjuk nekik
is ad egy-egy süteményt, amit ők
is az iméntihez hasonló kenettel-
jes mondatok kíséretében vehet-
nek át. Számukra az atyai szózat
azt kéri, hogy Isten pirogja tegye
őket jó és megelégedett embere-
ké, s örvendezzenek majdan ők is,
gyermekük népes körében.

JULTOMTE • Ő a Mikulás mun-
káját segítő svédországi ma-
nócska. Nemcsak a szállítmányo-
zásban működik közre, hanem
afféle kérdezőbiztosként is. Adat-

felvételt végez, illetve ellenőrzi,
hogy helytállóak-e öreg munka-
adójának személyi nyilvántar-
tásai. Öltözetét tekintve olyan,
mint egy törpemikulás, hófehér
szakállát is úgy viseli, mint a fő-
nöke. Amikor kocogtat az ajtókon
„Van-e jól viselkedő gyerek eb-
ben a lakásban?” – teszi fel a kér-
dést. Eredetileg láthatatlan volt,
az otthonokat s a bennük élőket
vigyázta. Csak, amikor az északi
germán-skandináv mitológiá-
nak véglegesen leáldozott, akkor
kényszerült új állást vállalni.

KESZTYŰ • 1925-ben a Lurdi
Szűz Mária és a Szent Család
Képes Naptára ismertette azt ka-
rácsony előtt való napon hagyo-
mányos temesi szerb szokást, ami
úgy zajlott, hogy a háziasszony
megtöltött egy kesztyűt min-
denféle gabonaféleséggel, majd
felakasztotta a szoba ajtajára. Ka-
rácsony első napján mindjárt reg-
gel betoppant a „polezsnik”, az a
jóraivaló férfi vendég, akivel előre

megbeszélték, hogy karácsony
mindkét napján első idegenként
érkezzen a házhoz. Megjöttékor
udvariasan leültették és az asz-
szony a kesztyűből rászórt egy
kevés gabonát. Így hulljon az Is-
ten áldása rá és e házra! – mon-
ta. Másnap megismétlődött a ce-
remónia, ebéd után pedig jókora
vigassággal, dudaszóval kísérték
haza a vendéget.

KÉVÉK • Király György iván-
csai néprajzi gyűjtő Tizenket-
tedik gyerek című önéletrajzi
munkájában az 1930-as évek
karácsonyestéire is emlékezett.
„Amikor eljött a szenteste, akkor
édesapám hozott egy fél marékra
való szénát meg szalmát. Ezek kis
kéveformákra voltak megcsinál-
va, de úgy, hogy a széna az egy
igen vékonyka széna kötéllel, a
szalma meg vékonyka szalma
kötéllel volt összekötve. Pár szál
szénából-szalmából voltak ezek
a kötelek összesodorva. Ezeket a
kis kévéket odatette édesapám az
ő ágya alá, az ágy lába mellé. A
Jézuskának kellett a széna, hogy
legyen mire feküdni neki, a szal-
ma meg kellett a birkáknak, hogy
legyen nekik is.”

KÍVÁNSÁGFA • Az olaszok igazán
előzékeny emberek, de hogy a
római Termini vasútállomás ve-
zetése az, ahhoz kétség sem fér-
het. Náluk ugyanis advent idején
különböző színű és alakú papírla-
pocskák és apró függesztő drótok
várják a befutó szerelvények uta-
sait. Meg egy feldíszítésre kínált
fenyő. A vasutasok, és az állomá-
son megforduló karácsonyi kí-
vánságaikat felírják egy-egy for-
mára vágott cédulára, majd elhe-
lyezik a fán. Az állomásfőnökség
még létrával is segíti e ténykedé-
süket. Karácsony napjaira minden
évben gyönyörűen pompázik a fa.

KORONAFÁ • Régen a csipkefa-
ként és koronafaként is emlegetett
fehér akác fajta frissen metszett
levéltelen tuskés ágát díszítették
fel, s tették az almáriumra a Lu-
ca-búza mellé. Maga a koronafa
név is azért terjedt el, mert a le-
velefosztott akácvenyige – külö-

növebb képzelőerő sem kell hozzá – a templomi festményeken látható krisztusi töviskoronára emlékeztet.

KÓRUS-CSÚCS • Minden idők eddigi legnagyobb karácsonyi kórus-összejövételét, közös éneklését a dél-karolinai Greenville Egyetem szervezte meg. 2004 decemberében – mivel bejelentett Guinness-rekord kísérletnek szánták, hivatalos számláló biztosok is megjelentek, így egész pontosan tudható – 7514 torok zengte teli torokból egyebek mellett a Csendes éjrt is.

LEGO • Vannak játékok, amelyek éppúgy „örökzöldek” mint a fenyő, amely alá meglepetésként odarakják. A LEGO nevű műanyag építőjáték is ilyen – immár hét évtizedes – megunhatatlan portéka. Gyártójának, a világ harmadik, közel tízezer dolgozót foglalkoztató nemzetközi cégcsoportjának statisztikája szerint a karácsonyi időszakban az öt földrészen átlagosan másodpercenként csaknem huszonnyolc LEGO-készletet értékesítenek.

LIKTÖMÉS • Göcsejben így nevezik az egyik igen fontos karácsonyi óvintézkedést. Miután megébédelték, mindannyian szétszédnek és szalmával tömítik a lakás falain, ajtajain, bútorain s a melléképületeken: ólakon, istállókon talált lyukakat. Erről az eljárásról az eleik azt hagyományozták rájuk, hogy általa vehetik elejét bármiféle anyagi veszteségnek. Ha e napra sikeresen dugítják el a réseket, esztendőn át nem veszik el semmi sem a háztól, sőt még arra is, mit másutt hagynak el, könnyen rátalálnak.

MECHANIKUS BETLEHEM • Felső-Ausztria járási székhelyén, Steyer városában, annak is a búcsújáró templomában – a Christkindl plébánián – található egy egészen kivételes, kerékpárláncos mechanika, amely tengelyek, áttételek, fogaslécék és -kerekek által betlehemi jelenetet mozgat. A szerkezet közel három-

száz fából faragott alak (emberek és állatok) nagy részét készlet helyváltogatásra, illetve különféle mozdulatokra. A terjedelmes jelenetet a bibliaillusztrációk nyomán elképzelt környezetbe rendezték. A jászol körül, a barlang előtt, de távolabb is felváltva folynak a látványos események... Ez a műalkotás az 1920-as években készült. A ma elsőnek tartott mozgó Betlehemet 1870-ben egy máltai ezermester készítette, aki Qormi településen élt. Ő a figurák mozgatóját vízzel, annak csöpögtetésével oldotta meg.

MEGEMLÉKEZÉS • A Latin-Amerika számos országában (is) élő khelderás romák feltehetően ott kialakult karácsonyi szokása, hogy a család minden elhunyt tagjának fényképét (nemzedékekre és a legrégebbi fotókig visszamenőleg) szenteste elhelyezik a vacsoraasztalnak helyt adó szoba egyik sarkában. Az étkezés végeztével a legidősebb családtag maga köré gyűjti a jelenlévőket s a képeken szereplők mindegyikéről elbeszéli azt a né-

hány fontos, vagy érdekes tudnivalót, amelyek legtöbbjét maga is gyerekként hallotta a nagyszüleitől. A megemlékezést mécsesgyújtás követi a tabló tövében, amelyet karácsony mindkét reggelén megismételnek. E feladatot a legkorosabb családtag felügyeletével a legidősebb fiúgyermek végzi.

MIRHA • A napkelti bölcseknek (vagy ha úgy tetszik háromkirályoknak) Máté evangéliuma szerinti egyik ajándéka volt, amit az újszülött Jézus jászla elé vittek. Értéke a másik két hódolati jelképpel, az arannyal és tömjénnel vetekedett, a legdrágább portékák egyike volt. A mirha a szappanfávirágúak rendjébe tartozó szomáliai balzsamfa (Commiphora abessynica) nevű sivatagi növényből nyert fűszeres illatú oleogyanta. Már az ókori egyiptomiak is használták, elsősorban balzsamozáshoz és gyógykencékhez. Ma a mirha Kelet-Afrikában, Arábiában és Indiában honos, parfümök fontos adaléka, de az ottani népi gyógyászat hörgőhurutra, fogágybetegségekre és sebfertőzések elkerülésére is alkalmazza.

Akad, aki a három ajándék mi-benlétében is külön jelképet lát. A mennybe szálló füstű tömjén Jézus égi királyságát, a földi életet igazgató arany pedig emberként való megtestesülését idézte, az ókori kultúrák halottkultuszával kapcsolatot tartó mirha viszont a feltámadás ígérteit hordozta.

NAPLEÁNY • Lettországból egymás mellett él – és békésen megfér – karácsonykor a Jézus születéséről, és ősi mitológiájuk Sauléjéről átörökölt emlékezés. Saule a Nap szüze, vagy Napleány(a) újjászületését is felemlítik ilyenkor, akinek az volt a tiszte az óhitben, hogy a Napot aranyból készült tűzszekerén körbehordozza az égen. Tiszteletére ma is több vidéken máglyákat gyűjtanak a magaslatokon a téli napforduló (december 21.) éjszakáján. A XIX. század vége felé viszont már egyértelműen a szent éjszakára

került át az esemény időpontja. A néprajzkutatók szerint mára a népszokás eredete is elhomályosulna, ha a sajtó időről időre nem emlékeztetné rá.

NE VÁSÁROLJ SEMMIT! NAP • Ez a november utolsó péntekjén megtartott tiltakozónap 1992-ben a kanadai Ted *Dave* kezdeményezésére indult világhódító útjára. Nevezett reklámszakembert az Egyesült Államokban november negyedik csütörtökét, a háladási napját követő fekete péntek (Black Friday) bőszítette fel. Ott ugyanis azon a napon kezdődik meg a hatalmas bevezető kedvezményekkel is ösztönzött, halálos túlekedésekkel járó karácsonyi bevásárló szezon. A csatlakozó szervezetek és a felhívásukkal rokonszenvező személyek azóta is ezzel az önkorlátozó tiltakozó nappal szeretnék felhívni a figyelmet a felesleges karácsonyi ajándékoknál sokkal fontosabb szeretetre. A kritikus tiltakozás tartalma idővel kiszélesedett a nyugati túlfogyasztás és az erre sarkalló reklámok – különösen a karácsonyi vásárlásra buzdító hírverések ellen. Tavaly már hatvannál is több országban sokszázezeren vettek részt az egy napos vásárlási bojtben.

NEMZETI GYERTYÁK • Horvátországban vált az utóbbi évtizedekben nagy divattá, hogy karácsonykor a három vagy hatágas

gyertyatartókban piros, fehér és kék (a nemzeti színeket követő) viaszrudak kanócait gyűjtják meg karácsony tiszteletére. Árulnak már olyan nagyobb átmérőjű gyertyaváltozatot is, amely színével egymaga idézi fel a nemzeti trikolorot.

NYÍRFASEPRŐ • A boszorkányjárművek megsemmisítését jelképező – így az ünnepi napokat veszélymentesebbé tévő – varázseljárást több Vas megyei településen is alkalmazták. Az éjféle misére mentükben ugyanis lánggra gyújtott nyírfaseprők fáklafényeivel világítják meg az utat.

OTANNENBAUM • (A magyar nyelvű változatban: Ó, szép fenyő...), a népszerű karácsonyi ének eredetileg egy sziléziai népdal volt, egészen más szöveggel. 1819-ben Joachim August *Zarnack* prédikátor-tanár e XVI. századtól ismert, általa gyűjtött és rögzített dallamra írt új szöveget, egy érzelmes költeményt. Verse egy hűtlen szerelmes álhatatlanságát vetette össze a fenyőfa ragaszkodásával, mely a legzordabb körülmények közepette is kitart. Öt évvel később Ernst *Anschütz* német pedagógus, zeneszerző az első versszakot megtartva, a következő hármat új, saját szövegűre cserélte ki. Csak ezzel vált a dallam a földteke minden pontján ismert karácsonyi énekké.

PARKELJ • Ő a szlovén Krampusz. Kettejük szerepköre is azonos: a rossz gyerekeknek sibat (virgácsot) osztogat. A előző századelőn még úgy festették le, hogy éppoly nagy zsákkal jár, mint a Mikulás, amibe berakja komisz lurkókat és magával viszi őket. Mára kevésbé vészjós az érkezése... Talán mert karácsony közeledtével a szlovén apróságok körében is megfogytakoznak a rakoncátlanok.

PÉKINASOK • Karácsony történetében igen fontos szerepet töltek be. Nemcsak – és nem elsősorban – azzal, hogy a decemberek során alkalmi pékáruk sokaságát kellett készíteniük és házhoz hordaniuk. Ennél jóval több írható dicsőségükre. Ismereteink szerint 1419-ben freiburgi pékinasok állítottak először karácsonyfát. Ráadásul nem is maguknak. A helyi Szentlélek Kórházban fekvő betegeket akartak felvidítani vele. Arról is van feljegyzés, hogy mézeskalács bábokkal, almával és színes papírcsíkokkal akasztották tele.

PÓLYAFÉNZ • *Szongott* Kristóf Szamosújvárott, 1901-ben kiadott, a városról írt monográfiájában az erdélyi örmény népelet jó néhány érdekes jelenségéről is említést tett. Az ott élt örmény gyerekek például karácsony napján reggel és ünnep előestéjén úgy jártak kántálni házról-házra, hogy a „Sír a Jézus, mert nincs pólyája...” kezdetű dalt énekelték. Ebben igen érzékletessé tették, milyen nagy gondban van a kis Jézus anyukája, hogy valahogy úrrá legyen az égető hiányon. Mária az ének szerint végül saját ruhájából kénytelen egy darabot kihalászni, hogy legyen némi bugyolavászna. Csoda-e, ha már csak a pólyapótlásra tekintettel is, megnyíltak a szívek, kamrák és pénztárcák a kis kántálók előtt?

PRODUKCIÓ • Hiába áll rajta esetleg a neve, óvodai, bölcsődei jele, akár el is árulhatják melyik díszes csomagocska kié, sem gyermek sem felnőtt nem nyithatja ki... Ingyen legalábbis. Ajándéka-

ihoz Észtországból csak akként juthat hozzá bárki is, ha minden egyes darabért külön-külön énekel valamit, verset, mesét mond, tánc lépésekre, vagy tornamutatóványokra ragadtatja magát. Nemcsak hosszabbá, hanem meggyengítőbbé válik így, mulatságosabb és emlékezetesebb is lesz az ajándék bontás.

REKORDKOSZORÚ • A világ eddigi legnagyobb karácsonyi koszorúját 1988-ban egy clemons-ville-i farmon készítették el. Az átmérője egészen kivételes (116 méteres!) volt, de a súlya is tekintélyt parancsolt, hiszen több mint négy tonnát nyomott. A teher jelentős részét az a tölgyfakert adta, amit friss örökzöldekkel és szalagokkal borítottak.

REPÜLÉSI ENGEDÉLY • A 2001. szeptember 11-i terrortámadás után rettenetesen megszigorították az Egyesült Államok légtérhasználatát, s mivel a hatalmas karácsonyi repülőforgalom különösen alkalmasnak látszott újabb gaztettekre, a fenyegetettségre tekintettel újabb korlátozásokat is bevezettek. Nem kis számban voltak olyan gyerekek, akik aggódtak jól megérdemelt ajándékaik időbeni megérkezése miatt. Őt év alatt – ha hinni lehet a közlekedési tárca közleményének – a milliót is megközelítette azon levelek száma, amiben arra kérték az illetékes minisztert, legalább Santa

Claus szarvasszánja repülését ne tegye nehezebbé. 2005-ben végül sajtótájékoztatón jelentették be: a miniszter aláírta, és kiadta a hivatalos engedélyt: „Santa Claus rénszarvas-szánjának teljes és mindenható érvényes engedélyt adunk arra, hogy leereszkedjen minden olyan ház tetejére, amelyben jó gyerekek laknak”. Az engedélykiadás – és bejelentése – azóta minden évben rendre megtörténik.

ROZMARING • Erdélyi szász néphiedelem szerint karácsony éjjeli idejében néhány percre minden fa rozmaringgá válik, s világoskék-től a liláig, sokféle árnyalatban virágot bontva, fűszeres illatot árasztva vesz részt az általános örömmünneplésben.

SODRÓFA • E keményfából készült hengerre mindig sok munka hárult karácsony előtt. A háziasszonyok a süteménynek, levesbetétnek, mákoscíknak gyúrt tészta elegyengetésében vették hasznát. Néhálynak azonban csak ünnep után kezdődött a dolga. A göcseji magyaroknál minden karácsonyra új sodrófát készítettek. Munkára azonban nem fogták, mert csak a virrasztó éjszakára készültek el vele. Nem volt szabad elkapkodni a dolgot, és hamarabb készre munkálni, mert úgy nem szerezhette meg különleges hatóerejét. Ezt a hengergetőt ugyanis arra szánték, hogy telemerítkezzen karácsony varázsával. Váltótársa elkészültéig aztán a valamely kórságba esett embereken és állatokon alkalmazták, gyógyhatást remélve tőle, átgörgettek vele fájó testtájukat.

SONKA • Az a magyar, aki karácsony napján Finnországba téved, úgy hiheti, hogy ünnepvetés szemtanúja lett. Ott, ahol a helyi hagyományos étrendhez ragaszkodnak, egyszerre csak főtt tojásokat és sonkát tálalnak elé, jobb helyeken majonézes tormamártással. Hogy mégse érezze teljesen egy hazai húsvéti asztalnál magát, arról az gondoskodik,

hogy a sonka itt nem főzve, hanem tepsi-ben történt hosszas sütés és ízesített zsírral történt locsolás, a sonka belseje hőmérsékletének lelkiismeretes és többszöri mérése után kerül csak terítékre.

SOPRON • „A hűség városa” ki-tüntető címet Sopron az I. világháborút lezáró békekötéssel kapcsolatos, a Magyarországhoz tartozásról döntő 1921-es népszavazás nyomán kapta meg. Pedig a helyi polgárok már korábban is tanújelét adták hagyományaikhoz való makacs ragaszkodásuknak, hűségüknek. *Draskovich György* győri püspök 1583-ban szembesült ezzel. Akkor gyűlt meg a baja a soproni evangélikusokkal, mert hiába rendelte el az év szeptember 21-én egész egyházmegyéjében a *XIII. Gergely* pápa bevezette naptár alkalmazását, a nevezett poncichterek fitytyet hánytak erre. Ellenállásukat tapasztalva a püspök novemberben a Szent Mihály-templom ajtajára is kiszegeztette utasítását, és meghagyta, hogy minden hívő az új naptár szerint ünnepelje már a legközelebbi karácsonyt. Az Ikva patak völgyében épült település lutheránusait azonban ez sem tántorította el: csak azért is tíz nappal később ülték meg a karácsonyt – pont úgy, ahogy korábban szokták.

SZALMÁN HÁLÁS • Egyes svéd vidékeken máig szokás az üdvözítő éjszakáján padlóra vetett vastag szalmán aludni. A

gyönyörűen bevetett ágyak ilyenkor üresen maradnak. Ha a kis Jézusnak csecsemőként a legelső éjén nem jutott csak egy jászolnyi szalma – így mondják – ilyenkor másoknak sem illendő kényelmesebb hálólhelyen álomra szenderülni.

SZÁZRÉTŰ • *Szigeti Andor*, a jeles gasztronómus emlékezett meg arról, hogy a makovaca (a száزرétű) régebben a bosnyák falvak közkedvelt tézstaféléje volt. Olyan sütemény, amit az 1900-as évek elejétől évente csak egyetlen alkalomra, karácsonyra sütöttek meg. A sok ré(eg)ből álló jellegzetes desszert más délszláv népeknél is ismert. Rendszerint gibanica néven emlegetik.

SZILVAFÜZÉR • A liptódi németiség karácsonyi szokásait összegyűjtő *Englenderné Hock Ibolya* megemlékezett a régi díszítési hagyományokról is. Az ehető díszek voltak itt divatban. Az almákkal, pattogatott kukoricával és sztaniolba csomagolt diógömböcskékkel telerakott fákat cernára fűzött, hosszú aszaltszilva-füzérekkel tették még inycsiklandozóbbá.

SZÓTLAN VÍZ • A dunaújvárosi szerbek régi szokása szerint a karácsonyi dióssütemény készítéséhez szükséges vizet a család

hozta személyesen egy zöld kancsóban a pentelei kútról. Napfelkelte előtt kellett odamennie, de egy szót sem válthatott az ugyanez okból odasereglett többi férfival. Úgy kellett hazamennie valamennyiüknek, hogy legfeljebb csak fejcsóválással, bólogatásokkal, arcjátékkal adhattak bármit mások tudtára. Ha mégis szót fecséretek, fordulhattak vissza, mert a náluk lévő víz ezzel már is elvesztette egészségvarázsát. Háza küszöbét átlépve az így pocskká tett vízre nem mondhatta volna, hogy „életet és egészséget hoztam”.

TÁL • Szlovákia egyes vidékein egy díszesebb mintázatú tálat tesznek a karácsonyfa alá, ami afféle kívánsággyűjteményként mindvégig a lába mellett marad. Pénzerméket, fokhagymafejeket, és kenyeret vagy zsemlyét helyeznek bele. Szavak nélkül is érti, akinek értenie kell: pénzben, egészségben és élelemben is eleget remélnek az égiektől.

TÉLI SZÜNETHET • Vannak országok, ahol a tanulóakra mifelőlünk nézve káprázatosan hosszú iskolai szünettel köszönt rá a karácsony. Az afrikai Kamerunban, ahol a lakosság közel 70%-a keresztény, a diákoknak egy egész hónap szabadságot adnak. Még mielőtt

elérzékenyülnék, említsük meg, hogy ott ez a néhány hét a betakarítás időszaka. A kormányzat azért ilyen jólelkű, mert népgazdasági érdekeknek tekinti, hogy a dolgozó gyerekek is segítsék a szülők kávé- és mogyorószüretelését. Mindenképpen szólni kell azonban a romániai gyakorlatról is. Már csak azért is, mert ott tél van decemberben. Nem is akármilyen! Az előző tanévben december 23-tól január 14-ig tartott, 23 napos volt az iskolai téli tanszünet, a mostaniban pedig december 22. és január 13. közé jelölték ki, csak úgy 23 napra szabva.

TERMŐÁG • Mielőtt a karácsonyfa-állítás szokása vidéken is elterjedt, a magyar nyelvterületen úgynevezett életfát készítettek termőágakból (kökény, mogyoró, galagonya, fagyöngy, boróka stb.), s azt a házak mestergerendájára kötözték. Almával, aranyozott dióval, mézeskaláccsal tették látványosabbá. A karácsonyfa ugyan szép lassan bekerült minden otthonba, de a termőágot még közel egy évszázadig ugyanúgy elkészítették melléje. Nem is annyira a karácsonyfa, mint a mestergerenda nélküli új otthonok merítették feledésbe.

TOVLIS BABUA • A grúz gyerekek ajándékhozója (a keleti grúz nyelvjárásban Tovlis papa). Hó nagyapó (mert nevének ez a fordítása) kalaptetőtől csizmatalpig hófehér öltözetet visel. Kalapja, köpenye, sőt teli zsákja is hattyúszínű.

ÜNNEPRÖVIDÜLÉS • Amikor az 1094. évi konstanzi zsinat véglegesen helybenhagyta a karácsonyi ünnep időpontját, négy napos megemlékezést vezetett be.

Az ünnepi ciklus később egy nappal megrövidült, a protestánsok pedig 1826-tól kezdve, Poroszországból kiindulva csak kettő, az anglikánok viszont csak egyetlen napig ünnepelnek.

ÜRES SZÉK • Kelet-Fehéroroszországban a karácsonyi asztalnál egy széket mindig szabadon hagynak Jézus számára, aki ilyenkor valamilyen szükségét szenvedő, koldus vagy hajléktalan képében jelenik meg. Persze csak akkor, ha az adott családot méltónak ítéli erre.

VADDISZNÓKENYÉR • Svédországban a karácsonyi fehér kenyeret nagyon sok helyen vaddisznót mintázó formában sütik ki. Azt remélik, hogy aki eszik belőle, ezáltal oly sok energiával töltkezik meg és annyi életerő szorul majd beléje, amennyivel a megmintázott vadkan büszkélkedhet.

VÁNOČNÍ KUBA • A csehországi karácsonyok meleg előétele vagy körete. Régi receptek alapján gombával, vörös- és fokhagymával, majoránnával, köménnyel, fekete borssal, sóval ízesített árpagyöngyből készítik. A pirított és párolt alapanyagokat kisütik, póréhagymával, sült szalonnával díszítik, majd azon melegében tárlják.

VERÉB • A magyarországi bolgárkertészek szokásai a XVIII-XX. században című munkájában *Uricskayné Szabeva* Aszja a Polikraiste nevű bolgár településről egykor Halásztelekre származottak emlékei alapján felidéz egy nagyon régi hagyományt. „A karácsonyi böjtöt követően az erő visszanyerése érdekében, amikor véget ért a disznóhúsevés tilalma, először sült verebet ettek (a gyerekek lőtték ki csúzlijukkal a verebet, megtisztították és megsütötték azokat), hogy könnyű legyen az év.”

VIRÁGOS FA • A meggykompót és meggyesrétes kedvelői igencsak örülhetnek, hogy végül a fenyő

lett a karácsony fája. Adam *Albert*, híres német csatafestő, 1786-ban ugyanis még így tudósít a le nem zárt küzdelemről. „Nördingenben nem használják a komor fenyőt karácsonyfául, hanem már hetekkel azelőtt egy fiatal cseresznye- vagy meggyfát kivágnak és a szoba valamelyik szögletében egy fazék vízbe állítják. Karácsonyra az ilyen fa teljesen kivirágzik. A családok versenyeznek abban, hogy melyikük karácsonyfáját borítja több és szebb virág.”

VÖRÖSBEGY • Néhány éve ugyanitt írtunk arról, hogy ez a piciny madárka miként lett Angliában a karácsony egyik jelképévé. A Nobel-díjas svéd író, *Zelma Lagerlöf* viszont azt meséli a Skandináviában is karácsonyi becsben tartott jószág érdemeiről, hogy a vörösbegy kezdetben szürke volt. Nemcsak a melle, hanem egész maga a farktolla legcsücskétől a feje búbjáig. A teremtéstől kezdődően nemzedékről nemzedékre hiába protestált e szörnyű színhibéért, csak nem orvosolták jogos bánatát. Az édenkerti szürkebegy sokadik ükunokája azonban nem bírta elviselni a keresztre feszített Jézus szenvedéseit, s a töviskorona egyik tüskéjét kicsipegette a homlokából. Közben ráfröccsent néhány vércsepp, ami együttérzése jutalmaként neki és utódainak végre megszerezte a régóta várt külsínt, valamint az annak megfelelő új nevet is.

WASSAIL • A wassail szó abból az angolszász szövegfordulattól származik (waeseke hael), ami jó egészséget jelent. A eredeti wassail egy olyan ital, ami nagy adag világos sörből készül, amihez (a továbbiakat még elmondani is borzasztó) tejfölt, sült almából készült pépet, és nyerstojást adnak, majd szegfűszeggel, gyömbérrel és szerecsendióval, no meg cukorral teszik... azzá, ami lesz. Ezt szolgálják fel hatalmas ezüst- vagy bádogedényekből. Hagyományosan csak a karácsonyeste itták, de gazdagabb közösségekben a brit karácsonyi kör mind a tizenkét napján fo-

gyasztották. Még egy társasági – uradalmi, kollégiumi – szertartás is kialakult: az edényt nagy harsanással vitték egy terembe/szobába, ahol hagyományos karácsonyi dalt énekeltek eme italtól, amit, gőzforrón szolgáltak fel. Egyébként látványszennyezésnek sem utolsó: néhol ugyanis azért nevezik „báránygyapjúnak”, mert a pörkölt almapép felúszik a tetejére (és ez az egyetlen szalonképes dolog, amire úgy emlékeztet, hogy az ki is mondható).

YULEMACSKA • Ma már az európai gyerekek leginkább arcukat vágnak, ha valami ruhaféle lapul a díszpapír alatt. Nem ilyen ajándéokra vágnak. Izlandi kortársaik azonban pont fordítva vannak ezzel. Ők azon aggódnak, hogy feltétlenül kapjanak valami új öltözetet, lehetőleg már karácsony előtt. A szigetországban ugyanis elevenen él az ősi mondák – és a téli napforduló körüli egykori szertartások Yulemacskája (a mai mesékben: Jolakotturinn) története. Ez a képzelet szülte lény magával ragadja azokat a gyerekeket, akik nem voltak eléggé szófogadók és szorgalmasak ahhoz, hogy valamely rokonuk új ruhával lepje meg őket karácsony környékén.

ZABOLÁS • Régi magyar falusi környezetben szokás volt, hogy a család zabbal telt szakajtót tett szenteste az egyik földszinti, utcai ablakba. Ezt a rakományt, a hozzáfűzött magyarázat szerint Szent Józsefnek szánták, hogy midőn Egyiptomba menekül a Szent Családdal, tudja mivel etetni a jámbor csacsiját. Harangszókor megbízott emberek zsákokba gyűjtötték a terményt és az üres szakajtóval háromszor megkopogtatták az ablakot. Szent József így jelezte, hogy az ajándékot köszönettel fogadta. Az összegyűjtött gabonát aztán a faluközösség eladta, az árából pedig meleg kabátot, cipőt, csizmát, sapkát vettek, amiket eljuttattak a rászoruló, nélkülöző gyerekekhez.

Hegedűs Sándor összeállítása